

Nevile Bland op 4 november bericht was, hadden zij toch indruk gemaakt, vooral op minister Dijkhoorn. Toen Sas uit de kring der ministers verdwenen was, kwam dan ook het voorstel ter tafel, de militaire verloven in te trekken. Weer verzette de Geer zich, zoals hij ook op zondag al gedaan had; het Nederlandse volk, zei hij, zou zich maar ongerust gaan maken.¹ Er werd die woensdag dus geen besluit genomen, maar Dijkhoorn legde zich daar niet bij neer: de koningin werd ingelicht en met haar krachtige steun² kon hij een dag later, donderdag 9 november, bereiken dat tóch tot het intrekken der verloven besloten werd: 's avonds riep de radio het bericht om, vrijdagmorgen verscheen het in de kranten. De motivering ('daar de regering het gewent acht, de weermacht thans niet te zeer te verzwakken') was vaag, de opschudding in den lande groot. Tussen de vijf-en-dertig- en veertig-duizend verlofgangers begaven zich onmiddellijk naar hun onderdelen.

Vooruitlopend op de goedkeuring welke hij eerst een dag later verwierf, had Dijkhoorn woensdagmiddag al opdracht laten geven aan de Nederlandse Spoorwegen, er voor te zorgen dat donderdagavond 39 treinstellen geformeerd zouden zijn: die waren nodig voor het vervoer der terug te roepen verlofgangers.³ Bovendien had hij, eveneens nog op die woensdag, generaal Reynders telefonisch doen weten dat onverwijld overgegaan moest worden tot het stellen van alle inundaties waartoe zondag al besloten was⁴; was men er *toen* evenwel van uitgegaan dat de evacuatie van mensen en vee voltooid moest zijn voor men het water binnenliet, *nu* meende Dijkhoorn dat de militaire belangen dienden te prevaleren: ook waar de burgerbevolking nog niet ordelijk afgevoerd was, moesten de sluizen geopend worden. Zijn opdracht had niet alleen betrekking op de Grebbelinie en haar voortzetting in de Betuwe, maar ook op de z.g. Zanddijklinie op het eiland Zuid-Beveland die, voorzover bekend, zondag niet ter sprake gekomen was. Vóór die linie, vlak ten oosten van het kanaal door Zuid-Beveland, lag de Kruiingse

¹ Getuige I. H. Reynders, a.v., dl. I c, p. 597. ² Generaal Reynders beweerde jegens ons (26 okt. 1955) dat hij het was die buiten de ministers om een beroep op de koningin gedaan had, oud-minister Dijkhoorn betoogde jegens de Enquête-commissie dat niet de generaal, maar hijzelf zijn 'gehele persoon (had) moeten inzetten om te zorgen dat die verloven ingetrokken werden.' (*Enq.*, dl. I c, p. 648). Aangezien uit niets blijkt dat generaal Reynders innerlijk van de ernst der situatie doordrongen was, lijkt ons de voorstelling van zaken welke Dijkhoorn gegeven heeft, het meest plausibel. ³ Directie Etappe- en Verkeersdienst, sectie spoorwegdienst: 'Derde mobilisatie-verslag' (4 dec. 1939), p. 1 (Sectie krijgsgeschiedenis, archieven, groep III-2, pak C, no. 10). ⁴ (Minist. van binnenl. zaken) J. Koolhaas Revers: *Evacuaties in Nederland 1939-1940* (1950), p. 31.